

832A18

Wageningen Universiteit en Researchcentrum
Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

**Onderzoek naar een nadere
inhoudelijke definiëring van een
toekomstig bezoekerscentrum
voor de lokale geschiedenis in
Nijkerk**

J.A.J. Vervloet

ALTERRA

RESEARCH INSTITUUT VOOR DE GROENE RUIMTE

Wageningen, 2002

1650376

Onderzoek naar een nadere inhoudelijke definiëring van functies van een toekomstig bezoekerscentrum voor de lokale geschiedenis in Nijkerk

Onderzoek naar een nadere inhoudelijke definiëring van functies van een toekomstig bezoekerscentrum voor de lokale geschiedenis in Nijkerk

J.A.J.Vervloet

REFERAAT

J.A.J. Vervloet, 2002. *Onderzoek naar een nadere inhoudelijke defininiëring van een toekomstig bezoekerscentrum voor de lokale geschiedenis in Nijkerk.* Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. 26 blz.

Een bezoekerscentrum voor de lokale geschiedenis is een inrichting die ten doel heeft historisch landschappelijke kennis over te dragen aan een breed publiek. Voordat met het inrichten wordt begonnen dient men zich te bezinnen over welke begrippen dienstig zijn voor een nadere precisering van de doeleinden van zo'n centrum. Het gaat hierbij onder andere om een uitkristallisatie van de visie op lokale geschiedenis; om kennis over landschappelijke samenhangen; om het ontwikkelen van gezichtspunten ten aanzien van authenticiteit. Gekozen is voor een benadering waarin de biografie van het landschap centraal staat. Daarbij speelt het verhaal over en in het landschap een grote rol. Nader wordt stilgestaan bij de verschillende doelgroepen en op hun reacties op de biografie van het landschap.

Trefwoorden: bezoekerscentrum; biografie van het landschap; lokale geschiedenis; authenticiteit; landschapsgerichte recreatie; beleving.

© 2002 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	9
Samenvatting	11
1 Inleiding	13
2 Enige kaderstellende begrippen	13
3 Onderwerpen aansluitend bij het thema 'locale geschiedenis'	20
4 Beschouwing over de doelgroepen	21
5 Kennisaanbod, kennisoverdracht en behoeften aan kennis	22
6 Slotbeschouwing	25
7 Geraadpleegde literatuur	26

Woord vooraf

Op 19 maart 1997 is door de Stichting "Oud-Nijkerk" een beleidsplan gepresenteerd ten behoeve van de opzet van een centrum voor de lokale historie te Nijkerk. Mede op advies van het Gelders Oudheidkundig Contact heeft de Stichting "Oud-Nijkerk" zich beraden over de vraag op welke wijze men zich wil presenteren. Men opteerde voor een bezoekerscentrum dat de hoofdpunten toont uit de geschiedenis van Nijkerk en de directe omgeving, waarbij "landschap, bewoning en geschiedenis" samen komen.

Alhoewel een en ander in de eigenlijke beleidsnota niet of nauwelijks naar voren komt, blijkt in de samenvatting dat de inhoudelijke invulling van het beoogde bezoekerscentrum nog niet geheel is afgebakend.

Teneinde hieromtrent meer duidelijkheid te verkrijgen is door "Oud-Nijkerk aan Alterra een opdracht verstrekt. De daaruit voortvloeiende resultaten zijn in dit onderzoeksrapport vastgelegd.

Samenvatting

Voor een goed functioneren van een bezoekerscentrum is het nodig om vooraf goed na te denken over de doelgroepen en de manier waarop de kennis van het verleden naar die doelgroepen kan worden vertaald om aan die doelgroepen door te geven. Een bezoekerscentrum dient vooral voor omvangrijke groepen in de samenleving: ieder die op enigerlei wijze in het verleden van Nijkerk is geïnteresseerd. De verhalen over en in het landschap vormen daartoe de kapstok.

Ten behoeve van de volwassen en jeugdige inwoners van Nijkerk zelf, zal het kleine, het alledaagse, voorop moeten staan. Het gaat om de geschiedenis van de individuele, thans nog zichtbare objecten in het landschap in de onmiddellijke omgeving van huis en hof. Voor de jeugdigen kan men hierbij aansluiten door de mogelijkheden die geboden worden via het onderwijs. In het kader van het aardrijkskunde- en het geschiedenisonderwijs dienen lesbrieven te worden vervaardigd waarin aan de lokale landschapsgeschiedenis en aan de daarbij behorende objecten, laagdrempelig aandacht wordt besteed. Voor de lokale doelgroep is het ook van belang dat er meer aandacht komt voor de rol die het landschap speelde in de eigen familiehistorie.

Een andere doelgroep vormt de recreant of toerist. Deze groep is op zoek naar een verklaring van het verleden: hoe is het landschap zoals dat er nu bijligt tot stand gekomen; men is tevens op zoek naar een geromantiseerd beeld van het verleden en men is op zoek naar het onbekende, het exotische, als tegenhanger van het dagelijks leven. Men toont bij dit alles een zekere eerbied voor de ouderdom van zekere elementen. De historische belangstelling van deze groep richt zich op uiteenlopende tijdperken. Naarmate een tijdperk recenter is, neemt de belangstelling toe. De jongere verschijnselen komen begrijpelijker over.

1 Inleiding

De Stichting Oud-Nijkerk is van plan om in het centrum van Nijkerk een bezoekerscentrum in te richten voor de lokale geschiedenis. In het beleidsplan, verschenen op 19 maart 1997 wordt uitgebreid over de gewenste opzet van dit bezoekerscentrum gerapporteerd. Na een inleidend hoofdstuk over doelstelling en beleidsuitgangspunt van de Stichting Oud Nijkerk zelf, wordt in het beleidsplan uitgebreid ingegaan op de vraag wat een bezoekerscentrum voor de lokale historie in de beleving van de Stichting dient in te houden; waarom een bezoekerscentrum voor de lokale historie in Nijkerk vanuit de optiek van de Stichting nodig is; wat het bezoekerscentrum dient te presenteren en welke randvoorwaarden aanwezig moeten zijn om het bezoekerscentrum succesvol te laten functioneren.

Dit beleidsplan maakt een gedegen indruk. Er is door de samenstellers diepgaand op de problematiek ingegaan. Niettemin bestaat er bij het bestuur van de Stichting behoefte aan een diepgravender analyse met betrekking tot doel, thematiek en opzet van het beoogde bezoekerscentrum, met name in relatie tot het gehanteerde begrippenkader. Men wil graag onderzocht zien:

- a. *Welke begrippen van betekenis zijn voor een nadere precisering van de doeleinden (functies) van een bezoekerscentrum voor 'locale geschiedenis'. Dit aspect wordt kort uitgewerkt in paragraaf 2;*
- b. *Welke onderwerpen het best aansluiten bij het thema 'locale geschiedenis'. Dit aspect komt beknopt aan de orde in paragraaf 3;*
- c. *Welke doelgroepen er bediend dienen te worden en welke gevolgen dat heeft voor de onderwerpen die in het kader van een eventueel bezoekerscentrum voor de locale geschiedenis in Nijkerk aan de orde gaan komen. Hieraan wordt aandacht besteed in paragraaf 4; en tenslotte*
- d. *Welke gevolgen dit heeft voor kennisaanbod en methode van kennisoverdracht binnen het beoogde bezoekerscentrum. Hiertoe verwijzen we naar paragraaf 5.*

2 Enige kaderstellende begrippen

Begonnen wordt met de uitwerking van de eerste vraag, namelijk welke begrippen van betekenis zijn voor een nadere precisering van de doeleinden (functies) van een bezoekerscentrum voor de 'locale geschiedenis'.

Het lijkt opportuun om vast te stellen dat het begrip 'locale geschiedenis' primair moet worden opgevat als een vorm van **geschiedenis**. Geschiedenis is in de eerste plaats een wetenschappelijke benadering of een manier van kijken, gericht op het verleden. Het bezoekerscentrum dient dan ook primair te zijn gericht op alles wat betrekking heeft op het verleden van Nijkerk.

Uitgaande van de informatiebronnen die men bij het bekijken van het verleden wenst te hanteren, is het mogelijk geschiedenis in enge zin en in ruime zin te beoefenen en te beschouwen.

Geschiedenis in enge zin beperkt zich tot schriftelijke bronnen (archiefmateriaal) en mondelinge overlevering. Uit hoofde hiervan kan men in onze streken niet verder in het verleden doordringen dan tot een moment (de eerste schriftelijke vermelding) in de middeleeuwen, bij uitzondering tot een moment (de eerste schriftelijke vermelding) in de Romeinse tijd.

Deze 'enge' benadering geeft een incompleet beeld. Niet alle schriftelijk materiaal is behouden gebleven. Bovendien is in het verleden niet alles schriftelijk vastgelegd. Wil men verder en indringender in het verleden doordringen dan zijn aanvullende gegevens nodig.

Deze overweging leidt tot het hanteren van een ruimer geschiedenisbegrip. Bijvoorbeeld door archeologische artefacten of grondsporen die in de bodem bewaard zijn gebleven bij het schetsen van de ontwikkeling in het verleden te betrekken. Daartoe rekenen we ook resten van organisch materiaal die ons kunnen informeren over hoe Nijkerk en de omgeving van Nijkerk er in het verleden uitzag: welke gewassen er werden geteeld, hoe de vegetatie er uitzag en welke dieren er voor kwamen. Behalve het geschreven archief is het dan wenselijk om ook het bodemarchief in beschouwing te nemen.

Daarnaast zien we ook het landschap als een belangrijke bron van informatie over het verleden. Het handelen van de mens, de omgang van de mens met zijn omgeving, heeft geleid tot landschapsbeelden, landschapsstructuren en landschapsobjecten die mede bijdragen tot het verkrijgen van inzicht in hoe het er in het verleden aan toe ging. Het landschap vormt de weerslag van een dikwijls eeuwenlang proces van wonen en werken in een gebied. De manier waarop een samenleving de ruimte heeft ingericht om daarin te kunnen overleven heeft sporen nagelaten. We zouden deze sporen als het topografisch archief kunnen aanduiden.

Om een compleet beeld van de ontwikkelingsgang te schetsen lijkt het voorts belangrijk aandacht te besteden aan de grote natuurlijke processen die zich vroeger hebben afgespeeld en die hebben geleid tot de vorming van het natuurlijk substraat. We denken dan met name aan het ontstaan van het reliëf en aan de landschappelijk afleesbare gevolgen van geologische en bodemkundige processen. Dit geheel aan sporen zou men kunnen omschrijven als het geologisch-bodemkundig archief.

Een voorlopige conclusie moet zijn dat het bezoekerscentrum zich in principe richt op het schetsen van een zo compleet mogelijk beeld van de geschiedenis die Nijkerk heeft doorgemaakt. Geschiedenis dient daarbij dus te worden opgevat als geschiedenis in ruime zin, zo mogelijk gebruik makend van orale bronnen , het geschreven archief, het bodemarchief , het topografisch archief en het geologisch-bodemkundig archief.

We spreken voorts over een bezoekerscentrum voor **locale geschiedenis**. Aan dat begrip wordt soms niet altijd eenzelfde inhoud gegeven. Het verdient daarom verduidelijking. In de reeks 'Cahiers voor Lokale en Regionale Geschiedenis', die sedert 1988 is verschenen teneinde de beoefening van regionaal historisch onderzoek in Nederland te stimuleren, blijken de samenstellers een tamelijk beperkte inhoud aan dit begrip te geven. Dit blijkt in het bijzonder voor de afbakening van het tijdvak waarbinnen de beoefening van de lokale geschiedenis volgens hen plaats vindt. Men laat de lokale geschiedenis beginnen omstreeks het jaar 1600 en doorlopen tot in het zeer recente verleden. Overigens komt in deze reeks niet alleen de geschiedenis aan de orde. In 1989 verscheen het deeltje "Historische geografie", toegespitst op landschap en nederzetting. (Beenakker 1989)

In de handleiding voor de beoefening van lokale en regionale geschiedenis, in 1968 samengesteld door Jappe Alberts en van der Steur (Alberts & Van der Steur 1968) ziet men defacto ook een inperking van het arbeidsveld optreden tot de Nieuwe Tijd en de Nieuwste Tijd (grofweg het tijdvak tussen 1500 en heden). De beoefenaar van de lokale geschiedenis wordt echter door hen

ook incidenteel voorgelicht over oudere informatiebronnen. Ook niet schriftelijke bronnen komen in dit boekje aan de orde. Zo wordt de archeologie als informatiebron vermeld (het bodemarchief) en de historische geografie (het topografisch archief). Opvallend is dat door hen vooral wordt gewezen op allerlei in druk verschenen bronnen zodat men de moeilijkheden die het lezen van oude handschriften opleveren kan vermijden.

Zowel in de 'Cahiers' als in de 'Handleiding' komt nog een ander opmerkelijk verschijnsel naar voren: zonder de bijdragen door vakhistorici te ontkennen wordt lokale geschiedenis vooral gepresenteerd als een domein voor amateurhistorici. De schrijvers van de 'Handleiding' geven de indruk dat het nut van de lokale en regionale geschiedenis vooral moet worden gezien als dienend ten opzichte van de zogenaamde algemene geschiedenis, bij uitstek het domein van de vakhistorici. Wij lezen: *"Er zijn in de geschiedenis, in het historische gebeuren, allerlei details, die de historicus, die zich bezig houdt met vraagstukken van algemene aard, of met de algemene geschiedenis van Nederland, omgaan, maar die voor het verkrijgen van een totaalbeeld toch van belang zijn. Zulke details liggen niet zelden op het studieterrain van de regionale en lokale historici. Door hun nauwe relaties tot de stad of het dorp van hun inwoning of door hun betere kennis van de streek en van haar bewoners kunnen zij veelal allerlei details beter zien en onderzoeken. Dit geldt bijvoorbeeld voor het verzamelen van gegevens over gewoonten en gebruiken, plaatsnamen, boerderijnamen en veldnamen en dergelijke, ook voor het onderzoek van boerderijvormen, en perceelsverdelingen, zaken die bij voorbeeld van belang zijn voor de geschiedenis van de weergavebewoning en van het grondgebruik. De historicus, die over al deze zaken iets wil zeggen, iets moet zeggen, in een algemene geschiedenis van Nederland, of in een ander algemeen werk, is aangewezen op de hulp van regionale en lokale onderzoekers. Maakt hij van de door deze onderzoekers verzamelde gegevens geen gebruik dan maakt hij fouten, of is hij onvolledig in zijn. Deze situatie schept voor de regionale en lokale historici een zekere verantwoordelijkheid voor een zo juist mogelijke berichtgeving."* (Alberts & Van der Steur 1968, p 9)

Zo beschouwd ontleent lokale geschiedenis hoofdzakelijk zijn betekenis als verzamelpunt van gegevens ten behoeve van de vakhistorici.

Het moge duidelijk zijn dat van deze ondergeschikte positie thans geen sprake meer is. De lokale geschiedenis neemt thans naast de 'algemene geschiedenis' een zelfstandige, evenwaardige positie in. Uiteraard is het van belang dat beide vormen van geschiedbeoefening van elkaars resultaten gebruik maken. Locale geschiedenis staat niet op zichzelf. Om locale verhoudingen en processen te begrijpen is het dikwijls nodig hen in een breder maatschappelijk kader te bestuderen. Een goed voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het begrijpbaar maken van de opkomst en de neergang van de tabaksteelt bij Nijkerk. De geschiedenis hiervan is niet goed te doorgronden zonder kennis te nemen van de internationale economische en politieke verhoudingen die tot opkomst en neergang hebben geleid. Dit betekent dat men in een bezoekerscentrum over de lokale geschiedenis ook breder om zich heen moet kunnen zien.

Nijkerk en de naaste omgeving vormden geen geïsoleerd eiland. De relaties met de buitenwereld moeten helder en zonder voorbehoud naar buiten worden gebracht in de presentaties. Dit geldt niet alleen voor institutionele of economische verhoudingen. Ook in ruimtelijke zin speelt de betekenis van de blik naar buiten een belangrijke rol. Bepaalde landschappelijke verschijnselen die zich rond Nijkerk voordoen komen ook elders in Nederland en Europa voor. De blik van bezoekers wordt verruimd door hierbij aan te knopen. Lokaal slaat dus niet op 'benepenheid' maar op de bewustwording van de positie die een specifieke plek inneemt in de buitenwereld.

Dat wil niet zeggen dat daarmee de eigenaardigheden van het lokale moet worden ontkend. Elke plek is uniek: Nijkerk is geen Barneveld en ook geen Harderwijk of Elburg. Ook dat moet in een bezoekerscentrum naar voren komen. Het lokale houdt aan de ene kant uniciteit in, maar de genoemde plaatsen vertonen ook gemeenschappelijke kenmerken waarop in een bezoekerscentrum gewezen moet worden.

Refererend aan het reeds eerder ter sprake gekomen beleidsplan van 1997 wil men in het bezoekerscentrum de hoofdpunten van de geschiedenis van Nijkerk in beeld brengen. Drie thema's worden daarbij vermeld: 'landschap', 'bewoning' en 'geschiedenis'. In de voorgaande allinea's is al een en ander naar voren gebracht m.b.t geschiedenis, in het bijzonder ook over de lokale geschiedenis. We zagen daarbij dat geschiedenis en landschap nauw aan elkaar zijn gerelateerd: **landschappen** kenmerken zich door een eigen historie, die tot uitdrukking komt in het geologisch/bodemkundig archief, het bodemarchief en het topografisch archief. Het in beeld brengen hiervan past heel goed in een historisch bezoekerscentrum. Daarbij moeten we ons wel realiseren dat het begrip 'landschap' bij ons een heel specifieke invulling heeft gekregen: namelijk die van landschap als gelaagd systeem, gefundeerd in het natuurlijke systeem.

Hiernaast bestaan nog allerlei andere landschapsbegrippen zoals 'De Landschap' dat duidt op een bestuurlijke regio of het politieke lichaam dat deze regio bestuurt; of cultuurlandschap, gericht op het in beeld brengen van cultureel verankerde praktijken; of landschap in de zin van dat deel van de aarde dat men vanuit een bepaald punt kan overzien; of landschap als theateraal décor (de visuele invalshoek, dit begrip is nauw verbonden met het landschapsbegrip uit de schilderkunst); of het landschap als parkachtige omgeving (waarbij de beheerste natuur als primaire invalshoek functioneert), etc,etc.

De idee van landschap als een gelaagd systeem is zeer aantrekkelijk omdat het denken in verschillende landschappelijke lagen is verbonden met denkbeelden over uiteenlopende ontwikkelingssnelheden en tijdsdiepten in het landschap. Landschappen kunnen op verschillende manieren een 'historische gelaagdheid' vertonen. In de eerste plaats, het meest voor de hand liggend, een *gelaagdheid in verticale zin* waarbij alleen de meest recente geschiedenis nog fysiek waarneembaar is. Een oud landschap bevindt zich onder het meest recente. Op deze wijze is sprake van een stapeling van landschappen.

Men kan ook spreken van een *horizontale gelaagdheid*, waarbij de landschapskenmerken horizontaal in het landschap zijn gesitueerd. Bijvoorbeeld in het geval van een landschap waarin vanuit een oude kern in verschillende fasen, naar buiten toe, steeds weer nieuwe stukken land zijn ontgonnen. Van oud naar jong ontstaan op deze manier in het landschap 'schillen' die zich elk afzonderlijk kenmerken door specifieke eigenschappen.

Heel vaak is de historische gelaagdheid van een landschap afleesbaar aan 'palimpsests' van elkaar doorsnijdende of op elkaar voortbouwende elementen, patronen en structuren die in meerdere fasen en gedurende langere processen zijn gevormd. Men spreekt in dit verband ook wel van een '*historische lappendeken*'.

Een vierde vorm van 'historische gelaagdheid' heeft een meer abstracte inhoud. Het gaat daarbij meer om de *doorwerking van tradities* en juridische en maatschappelijke verhoudingen die in het landschap tot uitdrukking komen. Zeker bij verticaal en horizontaal gestapelde landschappen moet er vanuit worden gegaan dat oudere en jongere fasen qua inrichting en structurering niet altijd beschouwd behoeven te worden als geheel los van elkaar staande entiteiten. Er wordt teveel uitgegaan van de gedachte dat elke nieuwe fase zich kenmerkt door een geheel nieuw begin. We moeten rekening houden met 'The powerful fact that life must be lived amidst that which was made before', zoals de geograaf Meinig terecht opmerkt. (Meinig, 1979).

Het principe van de gelaagdheid impliceert een historische achtergrond. Achter elk landschap en achter elk object in het landschap gaat een verhaal schuil. Deze verhalen moeten in het bezoekerscentrum worden uitgewerkt en gepresenteerd.

We zouden kunnen overwegen in dit verband het begrip '**biografie van het landschap**' toe te passen..

Volgens de 'Dikke Van Dale' verstaat men onder een biografie de "levensbeschrijving van individuele personen". Hier wordt het begrip 'biografie' niet op een persoon toegepast maar op het landschap. De biografie van het landschap biedt het overzicht van alles wat er in de loop van de tijd in, en als gevolg daarvan met, het landschap is gebeurd; ze geeft weer welke handelingen en processen in het verleden hebben bijgedragen tot het landschap dat er nu ligt en tot de objecten, structuren en patronen die daar thans deel vanuit maken en die daar voorheen deel vanuit maakten.

Het schrijven van een landschapsbiografie kan op verschillende wijzen worden uitgewerkt. Men kan proberen de totale ontwikkeling van een gelaagd landschap tot leven te wekken. Men moet dan, met inachtneming van de wijze woorden van Meinig, beginnen bij het eerste begin en met de huidige situatie eindigen. Deze benadering wordt de **chronologische werkwijze genoemd**. Als dit lukt dan verkrijgt men een compleet beeld van de ontwikkeling die een deel van het aardoppervlak heeft doorgemaakt. In werkelijkheid is deze benadering echter moeilijk te realiseren. Het materiaal op basis waarvan zo'n verhaal zou moeten worden opgebouwd is veelal incompleet of het is geheel verloren gegaan. Men spreekt in dit verband doorgaans van het optreden van een kennisvacuüm. Men krijgt op deze wijze een verhaal met allerlei lacunes: wellicht een spannend boek, maar wél een waaruit de meeste bladzijden zijn weggescheurd.

Veelal beperkt men zich daarom tot het maken van **dwarsdoorsneden in de tijd**. Dat zijn landschapsreconstructies uit perioden waarvan verhoudingsgewijs veel archivalia bewaard zijn gebleven. Bij archivalia denke men niet alleen aan het topografisch archief of aan het geschreven archief (de schriftelijke bronnen), maar ook aan archeologische informatie die opgeslagen ligt in het bodemarchief of aan informatie over natuur en milieu die zich in het bodemkundig-geologisch archief bevindt.

Het maken van dwarsdoorsneden in de tijd kan een tijdrovende onderneming zijn. Maar soms is het ook betrekkelijk simpel. Een voorbeeld van een eenvoudige dwarsdoorsnede in de tijd is een oude topografische kaart. We kunnen deze beschouwen als een kant en klare dwarsdoorsnede in de tijd omdat de topografie van een landschap op een bepaald moment in het verleden erop in beeld wordt gebracht. Ook een nederzetting uit een bepaalde periode die door archeologen wordt opgegraven kan worden gezien als een dwarsdoorsnede in de tijd.

Soms probeert men van één gebied meerdere dwarsdoorsneden uit verschillende momenten in de tijd achter elkaar te plaatsen om op deze manier ook een chronologisch verhaal over de ontwikkelingsgeschiedenis te kunnen vertellen. De betrouwbaarheid van deze werkwijze is afhankelijk van het aantal reconstructies dat beschikbaar is en van de snelheid en de impact van de veranderingsprocessen die in het landschap hebben plaats gevonden.

Een andere benaderingswijze is de **landschapsretrospectie**. Deze gaat uit van datgene wat men thans in het landschap waarneemt. De elementen, patronen en structuren die men momenteel in het landschap ziet, probeert men door middel van retrospectief (terugkijkend) onderzoek te verklaren: hoe oud zijn ze, wat was hun functie en als gevolg van welke processen zijn ze ontstaan? Men poogt, uitgaande van het nog bestaande, te beleven wat er in het verleden in een bepaald gebied of op een bepaalde plek heeft plaatsgevonden. Niet het totale chronologische verhaal wordt verteld maar alleen datgene dat relevant is om het huidige landschap te begrijpen. Deze benadering sluit direct aan bij wat de bezoekers concreet in het landschap waarnemen. Dat houdt echter niet in, dat met een inventariserende omschrijving van de nog in het landschap resterende elementen kan worden volstaan. De biografie van een nog resterend landschapselement komt het beste tot zijn recht in een verhaal waaruit blijkt in welk ruimtelijk, maatschappelijk en economisch kader dat element oorspronkelijk thuis hoorde. Relicten in het landschap (het topografisch archief) kunnen we veelal beschouwen als de topjes van een ijsberg.

Het zou geen recht doen aan de compleetheid van de informatie om hieraan geen aandacht te besteden.

Hiermee komt men in het bijzonder ook tegemoet aan de archeologie waarvan de sporen (het bodemarchief) dikwijls onzichtbaar zijn. Alléén in de vorm van hunebedden, grafheuvels, urnenvelden en dergelijke komt de prehistorie nog boven het maaiveld uit. Deze elementen maken echter deel uit van begraven landschappen. Zonder inzicht in de begraven landschappen blijft het verhaal onvolledig. Het presenteren van landschapsreconstructies is dan de oplossing.

Wanneer we uitgaan van het landschap als gelaagd systeem worden we haast vanzelf geconfronteerd met de relatie tot de **natuur**. We gingen er immers vanuit dat het landschap is gefundeerd in een natuurlijk systeem? Eens is er sprake geweest van een natuur waarin de mens afwezig was. Welke rol moet de natuur dan spelen in het verhaal over de totstandkoming van het landschap?

Van deze natuurlijke natuur kunnen we ons momenteel geen (compleet) beeld meer vormen. Natuurlijke landschappen bestaan al heel lang niet meer. De huidige landschappen en de landschappen die daar duizenden jaren aan vooraf zijn gegaan zijn in principe 'artefacten': door mensenhand vervaardigd. Het zijn culturele verworvenheden.

In de geschiedenis van de landschappen staat het verhaal van de handelende mens centraal. Uiteraard is door de mens gebruik gemaakt van natuurlijke gegevens. Door talloze ingrepen is de natuur echter in de loop van vele duizenden jaren door de mens omgevormd en aan hem/haar onderworpen. De natuurlijke verschijnselen die wij om ons heen waarnemen danken hun bestaan aan door de menselijke samenleving gecreëerde en geherformuleerde bestaansvoorwaarden. De natuur is in de loop der tijd in ons land geheel **mensgebonden** geworden. In een bezoekerscentrum waarin door de mens gevormde landschappen centraal staan is het bij uitstek opportuun om juist dit uitgangspunt duidelijk te articuleren.

Dat betekent een presentatie van de natuur als hulpmiddel, als grondstof, waaruit ten behoeve van de menselijke samenleving door menselijk vernuft een grote verscheidenheid van **cultuurlandschappen** tot stand is gekomen.

Dat is een wat andere invalshoek dan de in de natuurbeweging gebruikelijke, waarin de natuur in de vorm van ecosystemen, planten en dieren veelal in het centrum van de belangstelling wordt geplaatst.

Het begrip cultuurlandschap wordt vaak zonder verder nadenken geïnterpreteerd als agrarisch cultuurlandschap: het buitengebied; de groene ruimte; het boerenland.. In dit essay wordt van deze beperkte visie bewust afstand genomen. Ook stedelijke gebieden mogen we aanmerken als cultuurlandschappen. We spreken in dit verband van **stedelijke of urbane landschappen**. In het verleden onderscheidden deze landschappen zich duidelijk van hun groene omgeving. Dit vloeit voort uit de aard en het aanzien van de binnen de stedelijke landschappen voorkomende bouwwerken en uit de binnen de steden aanwezige ontsluitingspatronen. De stedelijke landschappen werden bovendien door een omringende gordel van verdedigingswerken, bestaande uit muren, wallen en grachten, extra geaccentueerd.

Daar komt bij dat tussen stad en ommeland zowel op het maatschappelijke- als op het economische vlak vanouds intensieve wederkerige relaties hebben bestaan. Het stedelijke landschap is ontstaan als resultante van behoeften die leefden in het omringende platteland; de inrichting van de agrarische cultuurlandschappen is mede vormgegeven door sturing vanuit het stedelijk centrum.

Derhalve dient bij een lokaal bezoekerscentrum ook het functioneren en de morfologische opbouw van de stad Nijkerk, als afzonderlijke landschappelijke entiteit maar ook in relatie met de omringende landschappen, in een helder daglicht te worden geplaatst.

De waarde van landschappen wordt onder andere bepaald door de mate waarin men vindt dat het verleden op ware wijze wordt weergegeven; de **mate van authenticiteit**. Hoe wil men in het bezoekerscentrum met dit begrip omgaan? Een bezoekerscentrum wijst de weg naar buiten. Dit betekent dat men op den duur invloed op de omgeving zal willen uitoefenen teneinde de geschiedenis van en in het landschap herkenbaar te houden.

Welke uitgangspunten dient men daarbij te hanteren? Het waarborgen van de authenticiteit lijkt in dit verband een wens van het grootste belang. Men moet zich echter wel realiseren dat men aan dit begrip een verschillende invulling kan geven. Ex (1993) onderscheidt met betrekking tot restaureren van schilderijen en monumenten niet minder dan zes verschillende soorten van authenticiteit, waarvan we er hier vijf zullen noemen :

- De **a-historische authenticiteit**. Hierbij is de oorspronkelijk situatie van een object van belang. Het object is pas authentiek als het naar oorspronkelijk ontwerp wordt gerestaureerd. Bij landschappen is dit een groot bezwaar omdat deze benadering voorbij gaat aan de ontwikkelingsgeschiedenis. Er bestaat geen voorkeur voor het tot ontwikkeling brengen van museale landschappen uit een bepaald tijdvak.
- Bij **historische authenticiteit** speelt juist de ontwikkelingsgeschiedenis van het object een belangrijke rol. Met deze opvatting wordt het object dus niet volgens een tijdsperiode gerestaureerd, maar volgens de opvattingen uit meerdere tijdsperiodes. Vertaald naar het landschap streeft men naar een maximale afleesbaarheid van alle fasen die het landschap heeft doorgemaakt. Dit sluit aan bij onze gedachten over het gelaagde landschap en de biografie van het landschap.
- Kiest men voor de zogenaamde **conceptuele authenticiteit** dan is het concept van een landschap van belang. Hier staat het originele ontwerp op de voorgrond. Hiervan is voornamelijk sprake bij geplande landschappen. In Nijkerk betreft dit misschien een aantal veenontginningen en heideontginningen. Dit begrip laat zich moeilijk terugvertalen in de organisch gegroeide landschappen die in Nijkerk het meest voorkomen.
- Bij **materiële authenticiteit** draait het om het gebruik van originele voorwerpen en materialen in het te restaureren object. Het concept wordt niet als voldoende authentiek gezien. Ook de oorspronkelijke materialen moeten worden gebruikt wil het object als authentiek worden aangemerkt. Vertaald naar het landschap komt deze vorm van authenticiteit betrekkelijk weinig voor. Voorwerpen uit het bodemarchief voldoen soms aan deze voorwaarden of onderdelen van jonge landschappen, bijvoorbeeld sommige ontginningsboerderijen die deel uitmaken van heideontginningen.
- Bij **contextuele authenticiteit** speelt de samenhang van het object of patroon met zijn omgeving een belangrijke rol. Een object wordt in dit kader pas als authentiek aangemerkt als de relatie met de omgeving ook klopt. Door verankering in de ruimtelijke context blijft de geschiedenis van het historische element of patroon afleesbaar. Het denken in ruimtelijke ensembles bij landschappen lijkt zeker een uitgangspunt dat niet mag worden verwaarloosd.

3 Onderwerpen aansluitend bij het thema 'locale geschiedenis'

Wanneer we uitgaan van een retrospectieve benadering van onze omgeving, dus van het vertellen van het verhaal van de **locale geschiedenis van het hedendaagse landschap**, ligt het misschien méér voor de hand om ons in eerste instantie te richten op het kleine en overzienbare en daarna- ter verkrijging van een beter inzicht in de samenhang- op allerlei meer omvangrijke en meer complexe verschijnselen en processen.

Zonder ons hierin een al te rigide standpunt te willen veroorloven, lijkt het aantrekkelijk dat men zich in het bezoekerscentrum voor een belangrijk deel richt op het vertellen van de geschiedenis van de **individuele objecten** in het landschap in de directe omgeving van Nijkerk en in dier voege het schetsen van de grote ruimtelijke en temporele verbanden tot het strikt noodzakelijke te beperken. Centraal bij deze benadering staat **het verhaal over het landschap, ofwel hoe zijn de objecten in het huidige landschap tot stand gekomen.**

Het probleem doet zich echter voor dat er daarnaast ook nog sprake is van een andere categorie verhalen, namelijk die van de **verhalen in het landschap**. Soms zijn deze verhalen verbonden aan specifieke objecten die als een soort kapstok fungeren; soms zijn ze verbonden aan een 'plek' waarvan de omvang niet direct met het blote oog of op de kaart kan afgegrensd. Deze plekken of objecten spelen een zekere rol in de "*persoonlijke en collectieve herinnering, in de historische beeldvorming en niet te vergeten- mythevorming. Ze worden zowel geproduceerd vanuit de geschiedenis als geconstrueerd binnen de historische en ruimtelijke beleving van de hedendaagse gemeenschap. Ze kunnen als historische objecten en als hedendaagse 'subjectieve' constructies worden opgevat, als ruimtelijke eenheden waarbinnen de historische dimensie van het landschap zich als het ware verdicht*" (Bloemers & Wijnen 2001 p 43).

Bij het vertellen van het **verhaal over het landschap** gaat het meer om het overdragen van kennis van bovenaf. Het is een verhaal dat is opgebouwd uit de resultaten van archeologisch en historisch onderzoek door vakgeleerden en amateurs. Het gaat om nieuwe kennis over oude dingen waarmee de geïnteresseerde leek vertrouwd wordt gemaakt. Men leert hierdoor de betekenis en de achtergronden van de objecten in het landschap beter begrijpen. Om het beter toegankelijk te maken wordt dit verhaal dikwijls in gepopulariseerde vorm aangeboden. Hier vervult de vakgeleerde vooral een docerende rol. Hier fungeert het bezoekerscentrum als 'schoolmeester'.

Bij het vertellen van de **verhalen in het landschap** wordt de kennis van onderaf, van de lokale bevolking zelf, betrokken. Men richt zich op het zo goed mogelijk boven water krijgen van de bij deze groep levende, aan specifieke plekken of objecten verbonden, belevingswaarden. Hier vervult de vakgeleerde vooral een luisterende en interpreterende rol. De soms zwakke signalen uit de samenleving worden door hem/haar opgevangen en versterkt weergegeven. De 'vonken onder de as' worden opnieuw aangeblazen zodat de bevolking zich weer bewust wordt van aan het landschap verbonden aspecten van de volkscultuur die nagenoeg uit de herinnering verdwenen waren.

Dikwijls hebben de plekken of objecten waarmee de verhalen in het landschap zijn verbonden, bij de lokale gemeenschap een symbolische betekenis gekregen. Men duidt deze plekken of objecten wel aan als 'lieux de mémoire'. Ze dragen soms al vele generaties bij tot een verankering van mensen in hun omgeving. Men spreekt in dit verband ook wel over de 'existentiële ruimte' en de historische belevingswereld waarin mensen verblijven.

Bloemers & Wijnen (2001) staan stil bij de vraag wat de aan een plek (of object) verbonden verhalen in concrete gevallen nu zo bijzonder maken in historische zin. Zij schrijven: '*Afgaande op recente landschapshistorische studies en antropologisch onderzoek lijkt het te gaan om tenminste drie factoren*', (Bloemers & Wijnen p 44) waarbij de eerste voornamelijk betrekking hebben op **verhalen over het landschap** en de derde voornamelijk over **verhalen in het landschap**:

Ten eerste speelt een rol dat markante en hooggewaardeerde plekken vaak een aantoonbaar rijke geschiedenis bezitten. Meestal is er dan tevens sprake van een bijzondere schikking van vormen en artefacten, gebouwen en vegetaties die de historische betekenis van zo'n plek nog eens extra onderstreept.

Een tweede factor is dat deze plekken de geschiedenis van een streek, landschap of gemeenschap vaak in een compacte vorm lijken samen te vatten.

Een derde factor is dat plekken die zich onderscheiden in termen van (complexe) historische processen en ontwikkelingen, ook een sterke aantrekkingskracht blijken uit te oefenen op de hedendaagse gemeenschap. Ze spreken tot de verbeelding van bewoners, bezoekers en ruimtegebruikers. Ze vormen ankerpunten voor persoonlijke herinneringen en het collectieve geheugen' (Bloemers & Wijnen, p 44).

4 Beschouwing over de doelgroepen

Voor een goed functioneren van een bezoekerscentrum is het nodig vooraf goed na te denken over de doelgroepen en de manier waarop de kennis van het verleden naar die doelgroepen kan worden vertaald om aan die doelgroepen door te geven.

Het is duidelijk dat een bezoekerscentrum niet in de eerste plaats uit behoeft te zijn op het wekken van interesse bij vakhistorici, vakgeografen of beroepsarcheologen. Deze groepen zullen, als de boodschap inhoudelijk klopt, best geïnteresseerd zijn of er op een of andere wijze aan het centrum willen meewerken. Getalsmatig stellen ze echter te weinig voor om een behoorlijke exploitatie te kunnen waarborgen. Het bezoekerscentrum is bedoeld voor veel omvangrijker groepen in de samenleving, namelijk voor iedereen die op enigerlei wijze in het verleden van Nijkerk is geïnteresseerd. De verhalen over en in het landschap dienen daartoe als een kapstok.

Als doelgroepen zijn in het beleidsplan Nijkerkers (oud en jong), toeristen, dagjesmensen en oud-Nijkerkers genoemd. Daar kunnen mogelijk nog andere, meer specifieke, gedeeltelijk overlappende, categoriën aan worden toegevoegd: bijvoorbeeld amateurhistorici, cultuurtoeristen, scholieren en planner werkzaam in de ruimtelijke ordening en het cultuurbehoud.

Deze grote variatie maakt het er niet eenvoudiger op om in een beperkte ruimte het rijk geschakeerde verleden van Nijkerk tot uitdrukking te brengen. Deze problematiek vraagt om één of meer duidelijke thema's waaraan de verschillende aspecten en gebeurtenissen uit het verleden kunnen worden opgehangen.

We komen terug op het begrip 'locale geschiedenis' en spreken het idee uit dat zeker ten behoeve van de volwassen en jeugdige Nijkerkers zelf, het kleine, het alledaagse, voorop zal moeten staan. Het gaat om de geschiedenis van de individele, thans nog zichtbare objecten in het landschap in

de onmiddellijke omgeving van huis en hof. Het gaat om gedetailleerde uitleg over de ontstaanswijze van datgene waar men dagelijks langs fietst of loopt. Zeer belangrijk is in dat verband ook de betekenis van de nog bestaande plaats-, straat-, boerderij- en veldnamen omdat deze een indruk geven van thans verdwenen vormen van bodemgebruik en landinrichting en de positionering van de nog bestaande oudere objecten in het landschap verduidelijken. Niet in de laatste plaats kan men dit verwezenlijken door aan te sluiten bij de mogelijkheden die geboden worden via het onderwijs. In het kader van het aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs zullen lesbrieven moeten worden vervaardigd waarin aan de lokale landschapsgeschiedenis en aan de daarbij behorende objecten laagdrempelig aandacht kan worden besteed. Voor dezelfde doelgroep is het ook van betekenis dat er meer aandacht komt voor de verhalen in het landschap. De lokale bewoners hebben hun eigen familiehistorie; elk veld en pad roept bij hen een bepaalde gebeurtenis uit het verleden op.

Het is van belang dat we ons realiseren dat het wekken van belangstelling onder de bewoners van Nijkerk op den duur van wezenlijke betekenis zal blijken te zijn voor het verwerven van draagvlak voor de cultuurhistorie. De bevolking kan, door kennis te verwerven over de ontwikkeling van het landschap, op termijn worden geactiveerd om mee te helpen bij de ideevorming over de toekomstige inrichting van het landschap: in het agrarisch buitengebied, maar evenzeer in industrieparken, uitbreidingswijken of natuurgebieden.

In die zin kan het bezoekerscentrum mede een initierende rol worden toebedacht in het debat over de toekomstige culturele planologie waarin behoud door ontwikkeling en participatieve planning als leidende concepten worden aangedragen. In het bezoekerscentrum zou, onder andere doormiddel van ontwerpessies – om te weten wat onder de lokale bevolking leeft - heel bewust kunnen worden bijgedragen aan de ontwikkeling van toekomstige landschappen in relatie tot de cultuurhistorie. Op deze manier kan het gedachtengoed van de lokale bevolking optimaal bij het behoud en de ontwikkeling van het cultuurhistorisch erfgoed worden betrokken. Elders in Nederland zijn daartoe recentelijk de eerste interessante aanzetten gedaan (De Poel et.al 2000). Wellicht kan in dit verband worden aangesloten bij Belvedere en de fondsen die jaarlijks in het kader van die Nota ter beschikking worden gesteld.

Iets anders is het gesteld bij doelgroepen als dagjesmensen, toeristen en andere recreanten. De meeste recreanten hebben geen wetenschappelijke interesse voor cultuurhistorische objecten of elementen. Desalniettemin is er bij bepaalde groepen recreanten wel degelijk sprake van interesse in cultuurhistorisch recreatieve producten. Het is van belang op deze interesse in te spelen. Alleen zal deze interesse waarschijnlijk heel anders gericht zijn dan bij de lokale bewoners waarvan de familie vaak al vele generaties in Nijkerk woonachtig is. Over de vragen die leven onder de toeristen wordt meer specifiek ingegaan in het volgende hoofdstuk. Men kan zich indenken dat de beleving van de cultuurhistorie bij een andere categorie Nijkerkers, immigranten, weer heel anders is. Zij hebben slechts een beperkte geschiedenis op deze plek opgebouwd en wil men ze interesseren dan zal daarmee ter dege in het bezoekerscentrum rekening gehouden moeten worden.

5 Kennisaanbod, kennisoverdracht en behoeften aan kennis

Het verleden geeft de mens de mogelijkheid te ontsnappen uit het heden. Men zoekt in het verleden naar datgene dat men vandaag de dag mist. De voordelen die het verleden biedt variëren afhankelijk van het tijdstip, de cultuur, het individu en het stadium in de levensloop. Men

waardeert de voorwerpen om de historie die ze in zich of bij zich hebben. Ze vertellen een verhaal en roepen herinneringen op. Op die manier vormen ze een verbinding tussen verleden, heden en toekomst.

De betekenis van het verleden voor lokale bewoners is reeds in de vorige hoofdstukken belicht, maar wat het verleden voor recreanten zou kunnen betekenen is in het voorgaande nog niet duidelijk uitgewerkt.

We kennen wel een aantal aanknopingspunten voor de verklaring van de interesse die de recreant toont voor cultuurhistorie. Er worden drie redenen aangevoerd waarom recreanten graag weer naar het verleden af willen reizen.

Ten eerste is hij op zoek naar een verklaring van het verleden: hoe is het landschap zoals dat er nu bij ligt tot stand gekomen? (Het verhaal over het landschap). Welke belangrijke gebeurtenissen hebben zich afgespeeld? (Het verhaal in het landschap). Hier vervult de geschiedenis dus een functie als informatiebron voor de recreant.

Ten tweede kan men in het verleden op zoek gaan naar de ideale leefomgeving. Deze ideale setting kan in het recreatief product worden nagebootst om zo het verleden te doen herleven. Het gevaar hierbij is dat men een romantisch beeld van het verleden schetst dat slechts (zeer) ten dele een weergave is van de werkelijkheid zoals die was.

Ten derde is de mens in zijn vrije tijd op zoek naar het onbekende, het exotische, als tegenhanger voor het dagelijkse leven. Zoals de toerist het onbekende vindt in het buitenland, kan de recreant dit vinden in het verleden. Het verleden bezit wat dit betreft een zelfde dimensie als het buitenland.

Men kan proberen om de cultuurhistorie op de traditionele manier aan de man/vrouw te brengen met behulp van informatieborden met gedegen onderbouwde teksten. Dit kan worden ondersteund met andere vormen van wetenschappelijke informatieoverdracht zoals exposities, wandel- fiets- en vaarroutes, films, diaprojecties, stadswandelingen, lezingen, etc. Maar hiermee voorziet men eigenlijk alleen in de behoefte aan informatie over het verhaal van- en het verhaal in het landschap. Hoe de andere twee behoeften in het kader van het bezoekerscentrum kunnen worden vervuld is niet geheel duidelijk. Kiest men voor de romantische invalshoek dan laat men zich niet leiden door verantwoordelijkheidsbesef. Men kan dan vrijelijk fantaseren over het verleden en hoeft niet waarheidsgetrouw te zijn. Het lijkt nog het beste om dit vraagstuk te ondervangen door in het bezoekerscentrum op gezette tijden landschapskunst ten toon te stellen die gebonden aan tijd, persoon en kunststroming evenzeer een subjectief karakter vertoont.

Aan het derde punt kan aandacht worden besteed door in het bezoekerscentrum materiaal bijeen te brengen van reizigers die in het verleden Nijkerk hebben aangedaan en zulks ook in dagboeken of reisjournalen melden.

Terugkomend op de verschillende interessevelden van recreanten en lokale bewoners is het misschien nuttig om er op te wijzen dat recreanten waarschijnlijk – in tegenstelling tot de lokale bewoners - niet in de eerste plaats zijn geïnteresseerd in het kleine alledaagse maar juist behoefte hebben aan overzicht, aan samenhang. Daarom is het wellicht aan te bevelen om voor de recreanten ook 'grensoverschrijdende' producten te maken die tevens meerdaagse arrangementen over langere afstanden mogelijk moeten maken. Dit betekent dat meerdere bezoekerscentra en gemeenten de handen ineen zouden moeten slaan om gezamenlijk het verhaal van de cultuurhistorie van grotere streken te belichten. Bijvoorbeeld door samen met Bunschoten, Harderwijk, Elburg en Hattem het verhaal over de historische ontwikkeling van het noordelijke kustlandschap van de Veluwe te presenteren of gezamenlijk met Amersfoort, Barneveld, Ede en Scherpenzeel het verhaal te vertellen over de landschapontwikkeling die de Gelderse Vallei heeft doorgemaakt. Het voordeel van Nijkerk is, dat het in landschappelijk opzicht op een scharnierpunt van de beide regio's is gesitueerd.

Ook is het denkbaar om in zo'n breder kader thematische gidsen te vervaardigen waarin voor de liefhebbers speciaal aandacht wordt besteed aan de buitenplaatsen op de Veluwe of aan de versterkte steden langs de Zuiderzeekust. Nijkerk kan zowel in de beide regionale als in de beide thematische studies een vooraanstaande positie innemen.

Bij het waarnemen van de ontstaansgeschiedenis van het actuele landschap speelt kennis een rol. Het hangt onder andere af van de kennis van de recreant of hij al dan niet bewust de cultuurhistorie waarneemt en het als zodanig herkent.

De mensen zijn geïnteresseerd in wat iets is en het verhaal dat het te vertellen heeft. Informatie vormt, naast het esthetische aspect, een aparte bron van waardering. In het beleid met betrekking tot cultuurhistorie staat vaak de opvatting van vakgeleerden en beleidsambtenaren centraal. Terwijl het beleid er is voor de burgers en dus ook voor de recreant. Zou men in het verlengde hiervan het aanbod van cultuurhistorisch recreatieve producten niet beter af kunnen stemmen op de wensen van de recreanten?

Voor wat de recreant (werkelijk) van betekenis acht, biedt een recente studie van Ribbens (2002) interessante gedetailleerde aanknopingspunten. Uitgangspunt daarin vormt ondermeer een zorgvuldige analyse van de inhoud van het tijdschrift 'De Kampioen' van de ANWB en van de ANWB-reisgidsen. Dit onderzoek heeft kortweg tot de volgende conclusies (Ribbens, p 170 e.v) aanleiding gegeven:

- *'Belangstelling voor uiteenlopende aspecten van het verleden wordt in de meeste toeristische publicaties vanzelfsprekend geacht, al bestaat er enig begrip voor het feit dat geschiedenis niet altijd leuk en interessant wordt bevonden. Veel parate kennis wordt doorgaans niet verondersteld.'*
- *'De toeristische interesse voor overblijfselen uit het verleden komt niet in sterke mate voort uit het feit dat deze deel uitmaken van de historische ontwikkeling waar ook de huidige wereld onderdeel van is. Wel speelt een zekere eerbied voor de ouderdom van bepaalde objecten een rol in de historische belangstelling.'*
- *'Op vergelijkbare wijze (als bij het voorgaande punt) dwingt ook continuïteit een zekere bewondering af – tradities die onveranderd lijken, kunnen op meer sympathie rekenen dan tradities die meegaan met hun tijd – maar de verklaring hiervoor moet meer gezocht worden in een onbestemd respect voor ouderdom dan in een uitgesproken gevoel voor verwantschap.'*
- *'Dat de belangstelling voor geschiedenis niet zozeer als een intens beleefde band tussen de toerist en zijn als eigen beschouwde verleden moet worden opgevat, wordt door samenstellers van gidsen kennelijk al dan niet bewust aangenomen. Noch in onderwerpkeuze, noch in de wijze van benadering verschilt de toenemende belangstelling voor het buitenlandse verleden noemenswaardig van die voor het buitenlandse verleden (met uitzondering van de herkenning van historisch landschappelijke elementen)'[vet gedrukt door de auteur].*
- *'Het nagenoeg ontbreken van een onderscheid tussen de omgang van de eigen wortels en de belangstelling voor het verleden in het algemeen is kenmerkend voor het ietwat vluchtige karakter van het huidige contact met geschiedenis.'*
- *'Er bestaat een sterk besef dat het heden ingrijpend verschilt van het verleden. Voorzover er enige band tussen het heden en het verleden wordt ervaren, bestaat deze veelal uit de incidentele constatering dat 'ergens' – soms in het binnenland ,maar meestal in de periferie – nog iets van de sfeer van het verleden hangt, of dat het verleden daar nog voortleeft. Deze plaatsen en gelegenheden waar het verleden voortleeft worden gewaardeerd, maar bovenal als uitzonderlijk beschouwd.'*
- *'De belangstelling voor historische objecten en attracties komt grotendeels voort uit het feit dat ze afwijken van veel hedendaagse equivalenten. Niet zozeer hun verre verwantschap maar juist hun anders-zijn maakt ze de moeite van het aanschouwen waard in de ogen van de toerist, waarbij de vermeende ouderdom van het aanschouwde een bijkomende reden voor bewondering vormt.'*
- *'De toeristische belangstelling voor het bijzondere, het afwijkende, kan samengaan met een zeker verlangen naar het authentieke. De invulling van toeristisch gedrag heeft te maken met het ontdekken en ervaren*

van andere (dat wil zeggen: niet alledaagse) verhalen, plaatsen en objecten. Historische attracties zijn vaak in dat streven onder te brengen, maar vormen zeker niet de enige attracties die aan deze wensen voldoen'.

- 'Het verleden is bovendien interessant omdat de overblijfselen ervan uit een combinatie van esthetische en romantische opvattingen als aantrekkelijk en bewonderenswaardig worden beschouwd. Aandacht voor negatieve aspecten uit de geschiedenis is schaars. Het verleden lijkt vooral iets te bieden dat in het heden ontbreekt. Toch komt de toeristische liefde voor het verleden slechts in beperkte mate voort uit een zekere onvrede over het heden'.
- 'Het mag duidelijk zijn dat het verleden voor de toerist doorgaans niet iets is waarover deze kritisch reflecteert, maar veeleer een als vaststaand gegeven beschouwde situatie, een achtergrond die geacht wordt bij te dragen aan een aangename invulling van de toeristische activiteit. Oude gebouwen en andere sporen van het verleden vormen in veel gevallen slechts een bevallig, ietwat willekeurig décor voor het hedendaagse vakantie-avontuur van de toerist'.
- 'De historische belangstelling richt zichop uiteenlopende tijdperken. Hoewel er steeds een zekere belangstelling voor de oudheid en de middeleeuwen bestaat, blijkt dat naarmate een tijdperk recenter is, het meer aandacht krijgt. De jongste geschiedenis is ontegenzeggelijk favoriet'. 'Als verklaring kan gewezen worden op de tendens om onderwerpen steeds sneller als 'historisch' en daarmee als afgerond te bestempelen. Bijkomend voordeel voor de toerist is dat ze door hun relatief recente herkomst toegankelijker overkomen dan verder weggelegen periodes – hoewel ze duidelijk anders zijn dan hedendaagse equivalenten. Bovendien zijn er veel te bezichtigen objecten uit recentere periodes aanwezig'.

6 Slotbeschouwing

Het moge duidelijk zijn dat voor de ontwikkeling van de lokale geschiedenis en voor de verdere uitbouw van de landschapsgerichte recreatie het oprichten van een cultuurhistorisch bezoekerscentrum in elke gemeente, dus ook in Nijkerk, in hoge mate noodzakelijk is. Dit soort centra zou eigenlijk in de plaats moeten komen van de oude, sterk op het museale en monumentale aspect gerichte organisatiestructuren. Bloemers & Wijnen (p 104) hebben onlangs heel helder vastgelegd welke taken dergelijke kenniscentra dienen te vervullen. We sluiten ons er gaarne bij aan omdat ons advies in wezen vanuit dezelfde geest handelt..

Zij (de bezoekerscentra dus),

- 'dienen gemakkelijk bereikbaar, laagdrempelig en gebruikersvriendelijk te zijn;
- beperken zich niet tot de studie van en zorg voor het verleden, maar richten zich op de biografie van het landschap en daarmee op de ontwikkeling van het landschap als een doorgaand proces, ook in de toekomst;
- dragen zorg voor documentatie, informatievoorziening en educatie op het gebied van landschap en cultuurhistorie;
- vormen een forum voor alle organisaties die zich op lokaal en regionaal niveau bezig houden met onderzoek, beleid, educatie en belangenbehartiging op het gebied van de cultuurhistorie;
- bieden een regionaal platform voor kennisuitwisseling en debat tussen experts van verschillende pluimage en dragers van lokale kennis;
- initiëren, faciliteren en begeleiden interactieve planningsprojecten op het raakvlak van cultuurhistorie en omgevingsbeleid;
- adviseren overheden en andere instanties ten aanzien van erfgoedmanagement en cultuurhistorisch geïnspireerd omgevingsbeleid.

Daar kan nog aan worden toegevoegd dat bezoekerscentra tegemoet moeten komen aan de behoeften van de verschillende groepen gebruikers. Daarbij dient met name ook ingespeeld te worden op de specifieke behoeften van de toeristen die zijn vastgelegd op het eind van hoofdstuk

5.

7 Geraadpleegde literatuur

Alberts, W.J & A.G. van der Steur., 1968. Handleiding voor de beoefening van lokale en regionale geschiedenis. In: Fibulareeks 32. Fibula Van Dishoeck. Bussum.

Beenakker, J.J.J.M., 1989. Historische geografie: landschap en nederzetting. In: Cahiers voor Lokale en Regionale Geschiedenis. De Walburg Pers, Zutphen.

Bloemers, J.H.F & M.-H. Wijnen (red). Bodemarchief in Behoud en Ontwikkeling. De conceptuele grondslagen. Koninklijke Van Gorcum BV, Assen.

Ex, N., 1993. Zo goed als oud. De achterkant van het restaureren. Met een voorwoord van prof.dr. Ernst van de Wetering. Amber, Amsterdam.

Meinig, D.W., 1979. The beholding eye. Ten versions of the same scene. In: D.W.Meinig (red). The interpretation of ordinary landscapes, Oxford. p 33 – 48.

Poel, K.R. de, N.P.van der Windt, J. Kruit, J.N.H. Elerie & Th. Spek., 2000. Essen in perspectief. Een interactieve planningsbenadering in Spier, Wijster en Drijber. REGIO-Projekt Uitgevers, Groningen.

Ribbens, K., 2002. Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945 – 2000. Verloren. Hilversum.